

DEEL 2

Ontwerpen met Welstand

VERSLAG VAN HET
SYMPOSIUM

CONCLUSIES EN
AANBEVELINGEN

‘Willen we de betrokkenheid van de burger vergroten, dan zullen we de bestemmingsplandemocratie achter ons moeten laten en het dualisme (interactief) tot volle wasdom laten komen.’

(Piet Zelissen, gemeente Grave)

‘Een particuliere opdrachtgever heeft behoefte aan duidelijkheid. Hij denkt niet in programma’s van eisen, maar in plaatjes.’

(Emo van Halsema, gemeente Zaltbommel)

INHOUDSOPGAVE

GROENE EN RODE KAARTEN IN EEN WELSTANDSDEBAT	4
ONTWERPEN MET WELSTAND	12
CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	48
BIJLAGEN:	
De stellingen over welstandsbeleid algemeen	54
De stellingen over welstandscriteria	55
Vragen	56
Deelnemerslijst	57
COLOFON	62

Groene en rode kaarten in een welstandsdebat

Dirk Bergvelt

DE ACTUALITEIT

De meeste gemeenten werken met een vernieuwde welstand en kunnen verse ervaringen melden. Verder is de particuliere woningbouw terug op de agenda omdat in strijd met de verwachting van VROM minder mensen voor zichzelf een huis laten bouwen. De hoge grondprijzen die gemeenten vragen en het gebrek aan kavels zijn zeker van invloed op de tegenvallende productie. Spelen ook de welstandseisen een rol? Die vraag laat zich niet direct beantwoorden, maar er is toch reden genoeg om te bekijken hoe de nieuwe welstand uitpakt voor mensen die hun eigen huis laten ontwerpen - en voor hun architecten. Hoewel lang niet alle woningen 'onder architectuur' worden gebouwd, komt bij iedere welstandstoets het ontwerp op tafel. Een gedachtewisseling over de actuele relatie tussen welstand en particulier opdrachtgeverschap vond plaats tijdens het symposium 'Ontwerpen met Welstand' op 9 juni 2005. Vooral gemeenten, welstandsorganisaties en architecten waren vertegenwoordigd. Met groene en rode kaarten konden zij hun mening geven over een serie stellingen¹.

¹ Voor formulering en de uitkomsten van de geponeerde stellingen: zie bijlage 1

VANZELFSPREKEND

Op sommige punten waren de aanwezigen het roerend eens: de huidige nota's zijn bruikbaar voor particuliere opdrachtgevers en bieden hen meer houvast dan beperkingen. Ondanks het houvast dat de criteria van de nieuwe welstandsnota's bieden, zag een grote meerderheid nog ruimte voor uiteenlopende interpretaties. Dat werd positief beoordeeld, men vindt dat de volle bandbreedte van mogelijkheden moet worden benut². Verder ziet vrijwel iedereen welstand als een middel om de karakteristieken van een gemeente vast te leggen. Algemeen is de opvatting, dat welstandscriteria kunnen helpen om identiteit van een gebied te beschermen en versterken. Ondanks de eensgezindheid op dergelijke punten wordt over welstand toch heel verschillend gedacht. Bij stellingen over de vraag hoe de gemeente welstand zou moeten gebruiken, gingen veel rode én veel groene kaarten de lucht in. Met andere woorden: aanhangers van tegengestelde opvattingen waren beide ruim vertegenwoordigd.

² Zie publieksronde 2. Eigenlijk staat er 'aanzetten tot het opzoeken van de grenzen van de interpretatiemogelijkheid'.

CONTROVERSIEEL

Discussie is er vooral over welstand als kwaliteitsinstrument. De vraag daarbij is of de gemeente via welstand het niveau van een ontwerp kan verbeteren. De tweede vraag is dan of de gemeente dat moet willen. Een flink deel van de betrokkenen vindt dat welstand beperkt dient te blijven tot duidelijke eisen die gaan over het aanzien van een gebouw (bij voorbeeld over kleuren en materialen), maar verder het ontwerp buiten beschouwing laten. Dit komt erop neer dat de welstandsnota slechts kan aangeven met welke criteria bouwplannen worden beoordeeld, met een toelichting op de keuze voor deze criteria (meestal zal worden verwezen naar het karakter van de omgeving). Bij de beoordeling van individuele plannen beperkt de welstandscommissie zich dan tot aangeven of het plan al dan niet aan de welstandseisen beantwoordt.

Dwars daarop staat een andere veel gehoorde opvatting, namelijk dat welstand een stimulans moet zijn in het ontwerpproces. Aanhangers van deze lijn willen via welstand opdrachtgevers en architecten inspireren om er het beste van te maken, ook al erkennen zij dat daarvoor mogelijk geen basis is in de letter van de wet.

Tussen de rode en de groene kaarten zit in dit geval een forse kloof. Beide partijen kunnen het eens zijn over de wenselijkheid van geïnspireerde architectuur. Maar ze denken heel anders over de vraag of de gemeente daar welstand voor kan (en mag) gebruiken.

DE NOTA: VERSCHILLENDE BENADERINGEN DOOR VERSCHILLENDE MENSEN

Iedere discussie over welstand laat zien dat opvattingen over dit onderwerp aanhaken bij verschillende invalshoeken en belangen van de deelnemers aan het debat. Wat zijn de belangrijkste betrokkenen en hoe gebruiken zij welstand? Hoofdrollen zijn er voor 'de gemeente' en 'de burger'. Beide begrippen zijn rijkelijk breed. Bij 'gemeente' kunnen we zowel denken aan het gemeentebestuur als aan de uitvoerende ambtenaren maar ook aan externe adviseurs. De welstandscommissie, die vaak als dé belichaming van welstand wordt gezien, staat is weliswaar een adviesorgaan van de gemeente, maar staat daar in zekere zin buiten vanwege de onafhankelijke status. Onder het begrip burger valt zowel de opdrachtgever, als de architect, als de buurman die geen vreemde bouwsels

---

naast de deur wil. Allemaal benaderen zij de welstandnota anders.

Voor het gemeentebestuur dient de welstandnota om beleid vast te leggen en daarbij moet de nota bruikbaar zijn als sturingsinstrument. Voor de welstandscommissie is het document een vertrekpunt waarin te vinden is wat de gemeente wil en waarop moet worden getoetst. Voor de opdrachtgever horen de criteria uit de nota tot aandachtspunten bij zijn beslissing om te gaan bouwen. En burens zoeken hier misschien naar argumenten om hun bezwaren tegen een bouwplan kracht bij te zetten (al gebeurt dat laatste niet zo vaak).

Voor architecten raakt welstand aan hun ontwerprijheid. Vooral in dit verband komt de vraag op, hoeveel ruimte de criteria bieden. Uiteindelijk bepaalt de opdrachtgever of er een grensverleggend ontwerp moet komen en in de praktijk wil lang niet iedere woningzoekende iets bijzonders. Onder meer de financiële risico's kunnen een reden zijn om voor de bekende weg te kiezen. Maar omdat de meeste mensen maar eens in hun leven een woning bouwen, zal het ontwerp voor de opdrachtgever toch vaak een persoonlijke betekenis hebben. Onder architecten wordt heel verschillend over welstand gedacht. Aan de ene kant zeggen sommigen dat welstand

vooral dient om ladenplannen en catalogusbouw in goede banen te leiden. Er zijn zelfs architecten die vinden dat ze de welstandsnota niet hoeven te lezen, omdat ze in hun ontwerp altijd al rekening houden met het karakter van de omgeving. Maar sommigen zijn van mening dat de welstandscommissies zinnig commentaar leveren, waardoor de architect tot een beter ontwerp komt. Dan zou welstand dus vooral een kwestie zijn van overleg tussen architecten. Binnen 'Ontwerpen met Welstand' overheerste de opvatting dat burgers de belangrijkste doelgroep van de welstandsnota dienen te zijn.

WELSTAND VOOR BURGERS

Het idee van 'de burger centraal' speelt op verschillende fronten. Het is een motief bij de vernieuwing van de welstand maar ook bij het stimuleren van particulier opdrachtgeverschap. Het rijk heeft destijds in de Nota Wonen uitgesproken dat het welstandstoezicht meer transparant, toetsbaar en openbaar zou moeten worden. De gemeenteraad zou vooraf zo concreet mogelijke objectieve criteria moeten vaststellen. Hieruit spreekt het streven naar een meer juridische benadering van welstand. Het rijk wil overbodige regelgeving terug-

---

GROENE EN RODE KAARTEN TIJDENS HET SYMPOSIUM IN UTRECHT

---

dringen en gaat ervan uit dat de bouwende burger vooral behoefte heeft aan het houvast van juridisch sluitende criteria. Maar is dat bij welstand mogelijk en zinvol?

Deelnemers aan het symposium 'Ontwerpen met Welstand' betwijfelen dit. De welstandspraktijk is van oudsher geen kwestie van strikte regels. Mensen die regelmatig bij welstand betrokken zijn, brengen naar voren dat welstand juist niet al te juridisch moet worden benaderd. De beste resultaten ontstaan in overleg, in een gesprek om tot een oplossing te komen waarin de wens van de opdrachtgever rijmt met de visie van gemeente. Het is uitzonderlijk als een meningsverschil over welstand voor de rechter wordt uitgevochten. Meestal wordt de kwestie in overleg geregeld en zo zou het ook moeten blijven.

Deze visie op welstand is niet alleen te vinden bij de oude garde. Wie lokale bestuurders vraagt naar hun mening over de nieuwe welstandsnota zal vaak horen dat zij via dit document met burgers een gesprek willen voeren over hoe de gemeente eruit zou moeten zien. De vraag of dat met de nieuwe nota's voldoende lukt, is nog niet te beantwoorden. Maar wel is duidelijk dat een gesprek over architectuur tussen gemeente en burger iets anders is dan onderhandelen met het formele mes op tafel. Dat een bredere gedachtewisseling

zinnig kan zijn, komt ook omdat méér in het geding is dan alleen het individuele woningontwerp. De particuliere opdrachtgever beïnvloedt met zijn woning het karakter van de openbare ruimte. Dat is typisch een discussiepunt in de lokale politiek.

TERUG NAAR DE GEMEENTE

'Maak van welstand niet meer dan het is', 'Gebruik welstand alleen waarvoor het bedoeld is'. Dat klinkt als een simpele *no nonsense* benadering. Maar het ligt toch ingewikkelder. Ook als de gemeente zich beperkt tot uitvoering van de wettelijke taken rond welstand spelen ambities een rol. Immers, anders zou de gemeente de hele welstandszorg kunnen afschaffen. De vraag blijft dus, welke rol welstand kan hebben bij het gemeentelijke streven naar ruimtelijke kwaliteit.

De ambities worden meestal geconcentreerd op delen van het gemeentelijke grondgebied. De gemeente stelt minder of meer welstandseisen afhankelijk van de 'gevoeligheid' van het gebied. Maar in gebieden waar de gemeente het meest op kwaliteit wil mikken, worden vaak meer pijlen op de boog

---

gelegd. Zo kan de gemeente een beeldkwaliteitplan opstellen om ideeën aan te dragen of een supervisor aanstellen om de planvorming te begeleiden. Een dergelijke combinatie van instrumenten overbrugt de tegenstelling tussen mensen die welstand formeel benaderen en degenen die meer uit het vuur willen slepen. Want uiteindelijk wil iedereen dat mensen woningen bouwen waarmee ze tevreden zijn en die goed in de omgeving passen. Om dat te bereiken is welstand niet meer dan één van de mogelijke middelen, terwijl het resultaat waarschijnlijk het best wordt gediend door een gecombineerde aanpak. Het formele standpunt hoeft geen kwestie te zijn van ‘formalisme’ in de slechte zin van het woord. Een aantal aanwezigen wil de rol van welstand beperken, omdat het toevoegen van regels en het bieden van inspiratie op gespannen voet met elkaar staan. Als het de bedoeling is om te inspireren, zou een beeldkwaliteitplan of een supervisor effectiever zijn. Het mooie van welstand is wel dat ieder bouwplan wordt getoetst, los van de vraag of de opdrachtgever belangstelling heeft voor architectuur. Dus kan de gemeente welstandszorg als ingang gebruiken bij het aanknopen van een gesprek met iedereen die in een bepaald gebied een woning gaat bouwen. Het principe ‘vanuit welstand hebben we contact met de burger, laten we dat contact dan ook positief gebruiken en

niet alleen om corrigerend op te treden’ wordt bij voorbeeld gebruikt in Venray. Hier laat men bij een groot aantal vrije sectorkavels de opdrachtgever begeleiden door een supervisor die ook de welstandscommissie vertegenwoordigt. Het lijkt erop dat een gemeente die wil inspireren en burgers wil stimuleren om tot een beter ontwerp te komen, welstand het best kan inzetten samen met andere instrumenten. Als de welstandstoets aan de orde is, is het eigenlijk te laat om nog te inspireren. Het is zaak de opdrachtgevers te bereiken als zij hun ideeën nog aan het vormen zijn. Een ander ervaringsfeit is dat nota’s niet erg geschikt zijn om enthousiasme op te roepen. Zonder persoonlijk contact met iemand die erin gelooft, lukt het meestal niet. Het is goed als de nieuwe welstand duidelijke spelregels geeft, maar daar gaan de harten niet sneller van kloppen. Pas als de particuliere opdrachtgevers te maken krijgen met mensen die zelf enthousiast worden van kwaliteit kan een vonk overslaan.

Ontwerpen met Welstand

Indira van 't Klooster

In de verkenning ‘Ontwerpen met Welstand’ stonden tot nu toe telkens drie partijen centraal: de particuliere opdrachtgever, de bestuurder en de architect. De welstandscommissie bleef in deze opzet – bewust - buiten beschouwing, omdat de welstandscommissie formeel een extern adviesorgaan is, een toetsende instantie. In de praktijk is die gang van zaken natuurlijk niet zo zwart-wit.¹ Bij het maken van de welstandsnota’s nieuwe stijl is een (afgevaardigde van de) welstandscommissie vaak op een of andere manier betrokken. Het is immers wel zo efficiënt als de gemeente een nota vaststelt, waarmee de welstandscommissie ook daadwerkelijk uit de voeten kan. Een verder gaande vorm is een procesaanpak waarbij de welstandscommissie een zwaardere en soms zelfs sturende rol heeft in het proces. In dit hoofdstuk kan de titel van het project meer letterlijk worden opgevat. In het onderstaande komen drie voorbeelden aan de orde, waarbij een welstandscommissie een belangrijke rol vervult bij het bepalen van de randvoorwaarden, de advisering en begeleiding van de particuliere opdrachtgever, of de totstandkoming van het ontwerp.

In **Skoatterwâld in Heerenveen** heeft de welstandscommissie bijgedragen aan de richtlijnen in het beeldkwaliteitplan. Hierbij werd gewerkt met deelgebieden van zes tot

negen kavels die onderling weliswaar een sterke overeenkomst vertonen, maar in het geheel streefde de gemeente naar een mix van stijlen (‘individuele expressie’).

In **Almere-Overgooi** is de welstandscommissie niet alleen de toetsende instantie. Al bij het opstellen van een referentieboek had de commissie een actieve rol in de formulering van het ambitieniveau. Tijdens het proces probeerde de commissie de particuliere opdrachtgever te bewegen tot een duidelijke omschrijving van zijn wensen vanuit de overtuiging dat een bijzonder programma van eisen een specifieke architectuur oplevert. Het doel was niet in de eerste plaats afstemming op de andere ontwerpen, maar een gevarieerd, thematisch woonlandschap.

In **Vroondaal in Den Haag** is een villawijk in het topsegment in aanbouw. Ook hier is individuele expressie een belangrijk streven. Variatie wordt echter niet gereguleerd via architectonische richtlijnen, maar afgedwongen door een sterke eenheid in het landschap tot stand te brengen. Door de aanwezigheid van bomen (ook op de kavels), berm, hoogteverschillen en hagen heeft elke kavel unieke eigenschappen waarop de architect zal moeten reageren.

HEERENVEEN-SKOATTERWÂLD > CASUS 1 > KAVEL H6, J2 EN K6

Heerenveen Skoatterwâld

1998 – 2018

ACHTERGROND

De wijk Skoatterwâld (Schoterwoud) aan de oostzijde van Heerenveen is sinds 1997 in ontwikkeling. Tot 2018 verrijzen hier 3200 woningen, waarvan zo'n 370 in particulier opdrachtgeverschap. Een beroemd landgoed in dit gebied is Oranjewoud, waarop onlangs Museum Belvédère werd gerealiseerd. Op deze traditie voortbordurend zijn in de nieuwe wijk twaalf nieuwe buitenplaatsen opgenomen. Voor deze wijk is behalve een structuurplan en een bestemmingsplan, ook een beeldkwaliteitplan opgesteld. De locatie biedt van nature verschillende landschappelijke uitgangspunten. De aanwezige lineaire landschapsstructuur is dan ook de drager van het stedenbouwkundig plan. Het landgoed Oranjewoud ligt in een bosrijke omgeving en heeft een besloten, statige sfeer. Daaromheen ligt een open en waterrijk cultuurlandschap als gevolg van veenontginningen in het verleden. Deze twee contrasten zijn in het stedenbouwkundig plan verwerkt tot de thema's bos en water. Daartussen ligt een verbindingsstrook.

DE ROL VAN DE WELSTANDSCOMMISSIE EN DE RICHTLIJNEN
Deelgebied 'De Bosvelden' ligt aan de oostzijde van de wijk. Dit deelgebied is opgedeeld in tien bosvelden (A t/m K), elk zes tot negen kavels groot. Voor de verkaveling is men uitgegaan van niet-rechthoekige kavels en een voorgeschreven hoofdrichting voor de bebouwing die per kavel kan verschillen. De optimale situering van de woningen op de kavels kan per bosveld onderling worden afgestemd. Het gebied wordt begrensd door de Willem Lodewijklaan en een slingerende bosrand. In totaal zijn 69 kavels op 4,6 hectare uitgegeven met een gemiddelde oppervlakte van 640 m².

De invulling van het bestemmingsplan bood welstandscommissie Hûs en Hiem te weinig aanknopingspunten voor een gedegen oordeel. Een nadere concretisering is uitgewerkt in het beeldkwaliteitplan, waarop de welstandscommissie veel invloed heeft uitgeoefend. Bij de toetsing zijn de bouwplannen geclusterd per veld aan de welstandscommissie gepresenteerd. Zo krijgt de commissie goed overzicht van het totaal en kan hij in korte tijd de plannen beoordelen.²

² *Eigenwijs Bouwen*, Provincie Friesland, 2004

³ *Beeldkwaliteitsplan Skoatterwâld de Bosvelden*, gemeente Heerenveen, z.j.

Het beeldkwaliteitplan geeft voor 'De Bosvelden' de volgende richtlijnen:

- een ongedwongen, niet geordende vrije verkaveling en een veelheid van richtingen waardoor de individualiteit van woningen wordt benadrukt;
- groepering van woningen in samenhangende stedenbouwkundige eenheden. Samenhang kan ontstaan door materiaalkeuze, kleur en detaillering;
- hoofd- en bijgebouwen zoveel mogelijk combineren in één bouwmassa;
- zoveel mogelijk toevoegen van complexen geclusterde woningen.

Ook voor erfscheidingen zijn regels opgesteld. Zo zijn hagen langs de woonstraten verplicht en dient reliëf te worden aangebracht binnen het woongebied (o.a. de aanleg van een wal van vier meter breed en 1,3 meter hoog). Deze wallen mogen worden geïntegreerd in het tuinontwerp. Per veld is bovendien een materiaalsoort bepaald, zoals metselwerk, pleisterwerk, hout en metalige materialen. 'Freestyle' op het H-veld moet bijvoorbeeld worden gerealiseerd in grijs/wit/zwart en heldere kleuren en 'metaal'.³

Het resultaat

KAVEL H6

Fam. Smit
Type: 'Freestyle'
Architect: Evers Architecten

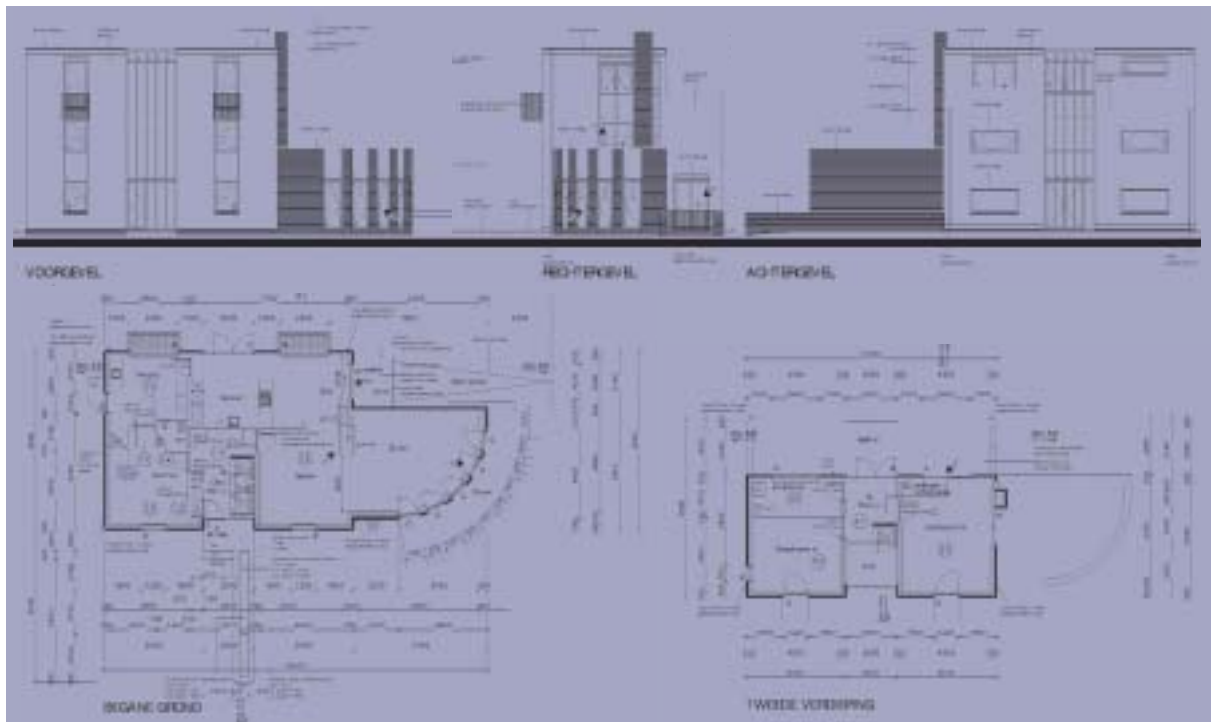
KAVEL J2

Fam. Blom
Type: Hout
Architect: Architectenburo Bongers

KAVEL K6

Fam. Bakker
Type: Metselwerk en hout
Architect: E. Smits

HEERENVEEN-SKOATTERWÂLD > CASUS 1 > KAVEL H6 > EERSTE ONTWERP

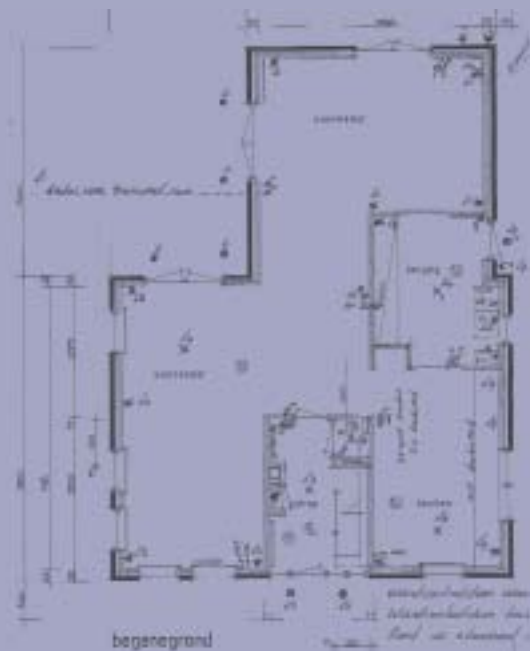

HEERENVEEN-SKOATTERWÂLD > CASUS 1 > KAVEL J2 > EERSTE ONTWERP

HEERENVEEN-SKOATTERWÂLD > CASUS 1 > KAVEL K6 > EERSTE ONTWERP

Almere Overgooi

2001 - 2015

ACHTERGROND

Overgooi ligt aan de oostzijde van Almere, grenzend aan het Gooimeer in een bosrijke omgeving. In totaal komen hier 900 woningen. Almere-Overgooi wordt een luxe woongebied, waarbij particulier opdrachtgeverschap een belangrijke factor is. De eerste fase omvat 124 vrije kavels, waarvan er inmiddels meer dan 55 zijn verkocht. Voor 20 kavels heeft de gemeente iets bijzonders in gedachten. Om inspirerende voorbeelden te verzamelen en de naamsbekendheid van het gebied te vergroten, schreef de gemeente in 2001 de prijsvraag 'Het Nieuwe Landhuis' uit. Deze prijsvraag heeft een belangrijke rol gespeeld als voorbeeld en om bekendheid voor de wijk te genereren. De gemeente is dan ook erg tevreden met het resultaat. Als belangrijkste redenen voor de kwaliteit van deze wijk noemt de gemeente enerzijds de prijsvraag, maar vooral ook de geformuleerde richtlijnen en een verzwaarde rol van de welstandscommissie, die ook als supervisor optreedt.

DE ROL VAN DE WELSTANDSCOMMISSIE EN DE RICHTLIJNEN

De ambitie van de gemeente Almere is omschreven als een 'hoog architectonisch niveau'.⁴ Van kracht in Almere-Overgooi zijn de algemene welstandscriteria, gebaseerd op het boekje van Tjeerd Dijkstra⁵, die in de welstandnota van de gemeente in hoofdstuk F staan omschreven.⁶ Daaraan zijn enkele criteria toegevoegd:

- zowel individuele woningen als woongebouwen sluiten in vormgeving, detaillering en materialisering aan bij het beoogde architectonisch hoogwaardige villakarakter van het gebied als geheel;
- zowel individuele woningen als woongebouwen sluiten in vormgeving, detaillering en materialisering aan bij het specifieke karakter van het thematische woonlandschap waarin het gebouw wordt gesitueerd.

Ter aanvulling op deze criteria verwijst de nota naar de publicatie die verscheen naar aanleiding van de prijsvraag, die dient als referentieboek voor kwalitatief hoogwaardige voorbeelden van landhuizen in Overgooi.⁷

De welstandscmissie speelt een belangrijke rol in de planfase. Al in een vroeg stadium voert de welstandscmissie

gesprekken met de opdrachtgever en zijn architect, vanuit de gedachte dat juist een bijzonder programma van eisen bijzondere architectuur oplevert. Zo probeert de commissie het opdrachtgeverschap naar een hoger plan te brengen. Gaandeweg komen ook vragen op een meer ruimtelijk niveau aan de orde, zoals de plaatsing op de kavel en tuininrichting. Voordat de reguliere fase ingaat (het indienen van de bouw-aanvraag) heeft de welstandscmissie meestal al drie gesprekken gevoerd, maar het aantal varieert. 'Soms is één gesprek voldoende, soms zijn zeven nog niet genoeg.'⁸ De welstandscmissie streeft ernaar om standaardoplossingen te vermijden. Op tafel liggen plannen die een bonte variatie aan bouwstijlen vertegenwoordigen, maar van allemaal moet gezegd kunnen worden dat de ontwerpen zijn voortgekomen uit een specifiek programma van eisen van de opdrachtgever.

4 *Welstandscmissie-Verslag van twee jaar Overgooi*, voortgangsrapportage, november 2004

5 Dijkstra, T., *Architectonische kwaliteit als richtlijn*, 1985

6 *Welstandnota Almere*, p. 114 en verder

7 CASLa (red), *Het nieuwe Landhuis, referentieboek met kwalitatief hoogwaardige voorbeelden van landhuizen voor Overgooi*, Almere, 2001
8 op.cit. 4, p.8

Het resultaat

KAVEL 2

Fam. Dijkhuis-Van Dam
Type: moderne villa
Architect: Roggeveen & Piso

KAVEL 10

Anoniem
Type: traditioneel landhuis
Architect: dhr. Eykman (Atelier 3)

KAVEL 23

Fam. Drost
Type: romantisch kasteel
Architect: J. Drabbe

KAVEL 58

Fam. Sifat Panaradnam
Type: modern herenhuis
Architect: Frans Peters (GAI architecten en partners)

EERSTE ONTWERP

INGEDIEND BOUWPLAN

EERSTE ONTWERP

INGEDIEND BOUWPLAN

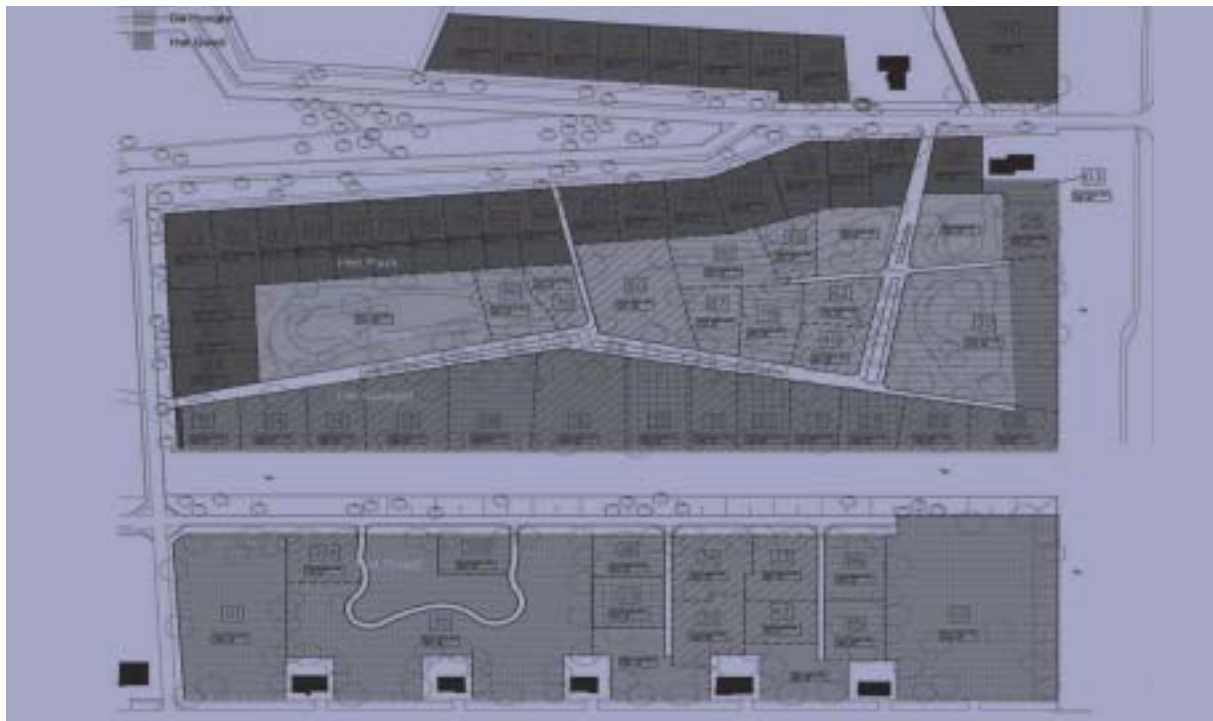

EERSTE ONTWERP

INGEDIEND BOUWPLAN

DEN HAAG VROONDAAL > CASUS 3

Den Haag Vroondaal

2004 – 2010

ACHTERGROND

Op een terrein van 9 hectare aan de zuidrand van Den Haag is het luxe villapark Vroondaal in ontwikkeling. De naam is ontleend aan de vroonhoven – grote boerderijen met omliggende landerijen - van vrije boeren die oorspronkelijk in dit beekdalgebied te vinden waren. De naam geeft de bedoeling duidelijk weer. Bijzonder is in dit geval dat de groene *setting* daadwerkelijk de basis van het plan is. De gemeente heeft al in een vroeg stadium contact gezocht met marktpartijen (Rabo Vastgoed en Johan Matser Projectontwikkeling), hetgeen resulteerde in de Ontwikkelingscombinatie Madestein vof. Gezamenlijk hebben zij de planvorming en de gronduitgifte vorm gegeven, waarbij de traditionele taakverdeling (de openbare ruimte door de gemeente en de ontwikkeling door de marktpartijen) is losgelaten. Alle partijen zijn verantwoordelijk voor de inrichting van het gebied (het beeldkwaliteitplan door Buro Lubbers en het inrichtingsplan door bureau Bosch en Slabbers), het formuleren van de kwaliteitseisen en de uitwerking van de ambities. Hoeveel kavels het uiteindelijk zullen worden, is overigens nog niet precies te zeggen. De grond wordt per m² uitgegeven, niet per kavel.

DE ROL VAN DE WELSTANDSCOMMISSIE EN DE RICHTLIJNEN
Voor het behoud van de onderlinge samenhang en de borging van individuele kwaliteit hebben de ontwikkelaars en de gemeente de Commissie Esthetiek in het leven geroepen. Deze commissie adviseert vroegtijdig de opdrachtgever en de architect en toetst uiteindelijk het ontwerp aan de ideeën die voor het totale gebied bestaan. Dat alles ook met het doel om conflicten met de belangen van toekomstige burens te voorkomen.⁹ De Commissie Esthetiek doet haar werk in opdracht van de Ontwikkelingscombinatie Madestein vof en heeft nadrukkelijk de taak mee te denken en suggesties te doen aan de architect - iets wat een reguliere welstandscommissie niet mag. De ontwikkelingscombinatie beschouwt deze dienst als een vorm van service die in de grondprijs is verrekend. Met de reguliere welstandscommissie van de gemeente is afgesproken dat plannen voor Vroondaal als hamerstukken zullen worden behandeld. In het beeldkwaliteitplan wordt nauwelijks gepoogd de architectuur te regisseren. Het zijn vooral de variatie in kavelafmetingen en de eigenschappen hiervan die leidend zijn. Dat kan door het geringe bebouwingspercentage op het totale plan. Het aantal bouwlagen is meestal drie, soms twee. Parkeren geschiedt op eigen terrein, maar niet direct aan de straat en bij voorkeur overdekt. Een inrichtingsplan met onder andere

voorgescreven boomsorten en haaghoogten zorgt voor samenhang. Voor het totaalplan zijn 32 referentiewoningen geselecteerd, die als inspiratiebron kunnen dienen. Er zijn vier deelgebieden. In 'Het Park' is de gewenste typologie 'statige, vrijstaande of geschakelde herenhuizen' achter lage tuinmuren.¹⁰ De rooilijn ligt hier 3 tot 8 meter achter. De nadruk ligt op verticaliteit, tenminste drie bouwlagen. Er geldt geen maximum bebouwingspercentage. Met betrekking tot de architectuur wordt allen gesteld dat wordt gestreefd naar natuurlijke of natuurlijk verouderende materialen. Ook in 'De Spiegel' is een haag het verbindende element. De kavels eindigen bij een 2 meter brede rietkraag aan toegankelijk water. Qua materialen verdienen hout en riet de voorkeur. In 'De Hoogte' vormen hoogteverschillen in het terrein - net als de bomen - natuurlijke beperkingen aan de mogelijkheden, waardoor in architectonisch opzicht variatie zal ontstaan. Het maai-veld wordt hier maximaal 3 meter verhoogd, maar de villa's zullen niet hoger zijn dan die in Het Park. 'Het Goed' is een landgoed compleet met koetshuis. Binnen de omringende haag en de gemetselde poorten is ruimte voor kleine woonbuurtjes.

9 Vroondaal, *De feiten op een rij*, informatie brochure

10 Buro Lubbers, *Het ontwerp van Vroondaal, Handvatten voor uw architect*, juli 2004

Het resultaat

KAVEL 13

Fam. Jahangier
Type: traditioneel landhuis
Architect: J.G. Drabbe

KAVEL 26

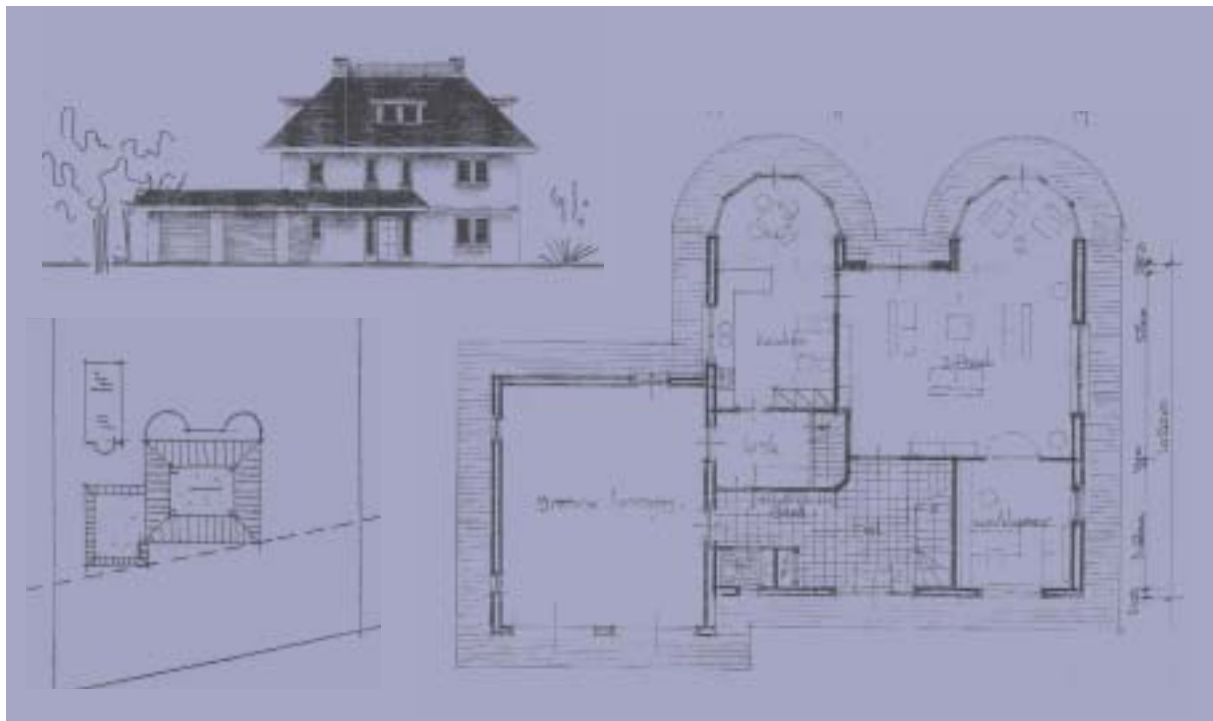
Fam. Van den Bosch
Type: notaris woning
Architect: J. van Hengel

KAVEL 42

Fam. Van 't Hoog
Type: boerderij
Architect: van Mierlo

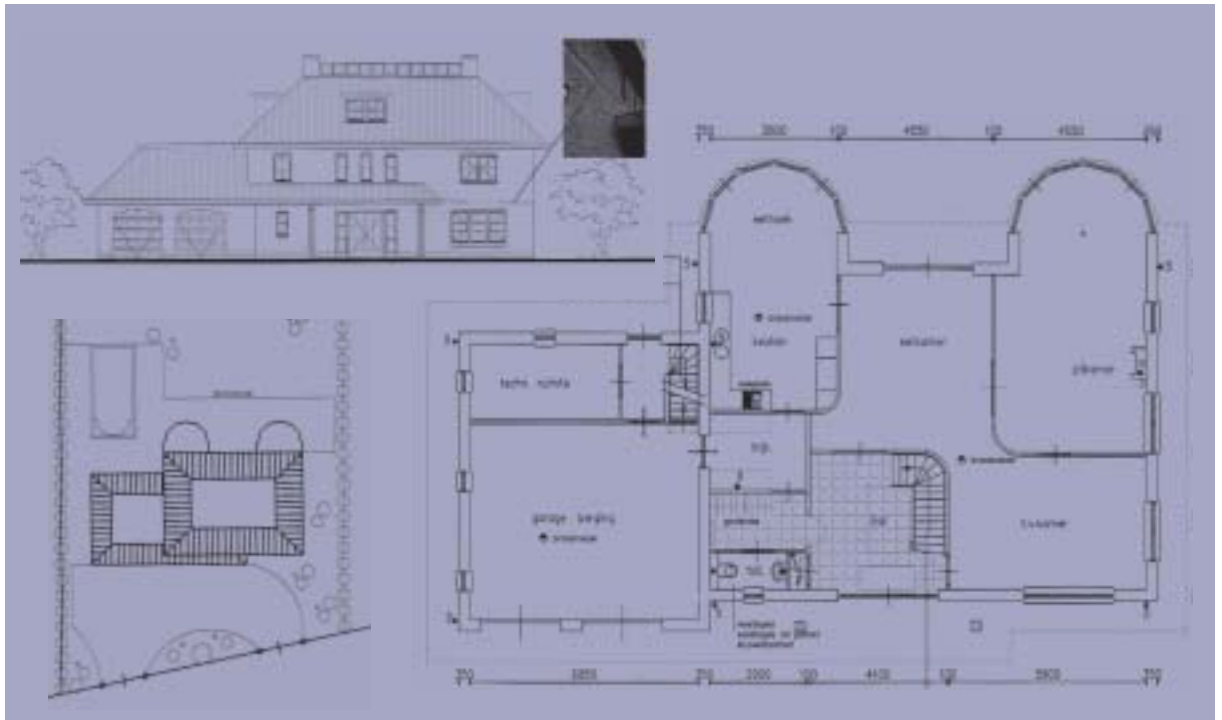
KAVEL 69

Fam. Brekelmans
Type: modern
Architect: Roelof Heida

DEN HAAG VROONDAAL > CASUS 3 > KAVEL 13 > INGEDIEND BOUWPLAN

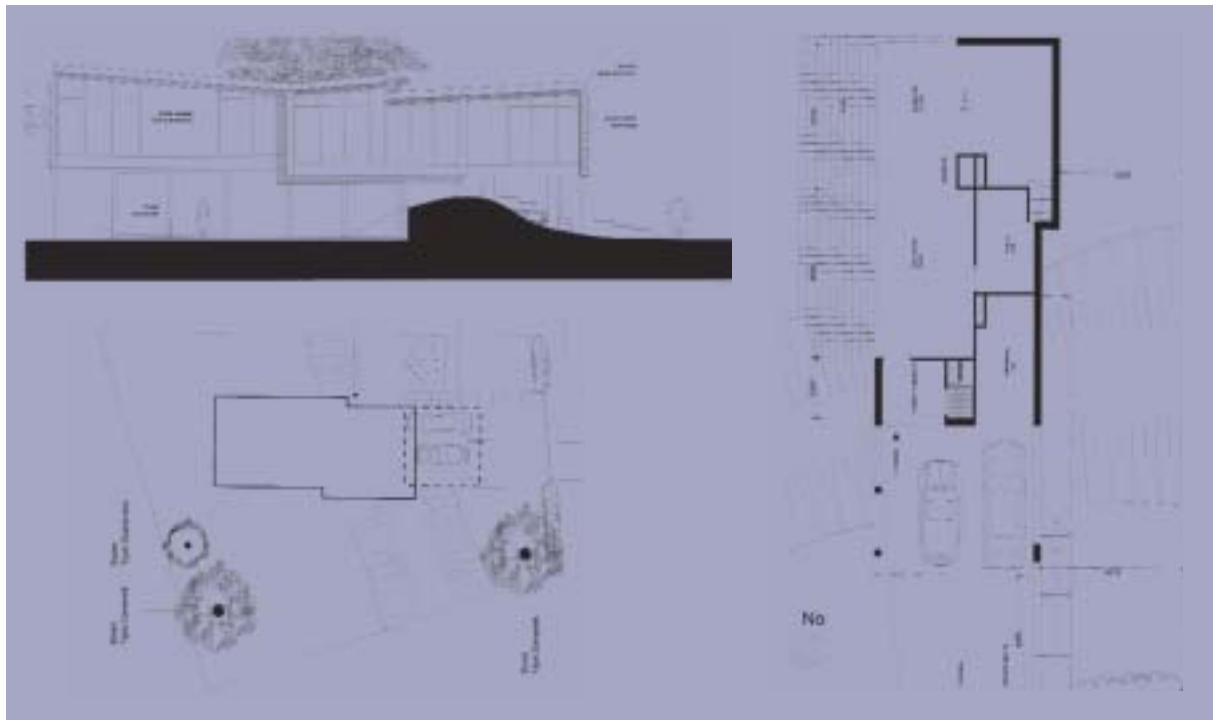

DEN HAAG VROONDAAL > CASUS 3 > KAVEL 42 > EERSTE ONTWERP

Conclusies en aanbevelingen

BESTUUR

Transparantie van bestuur

Lokale bestuurders vinden het welstandsbeleid nieuwe stijl zonder uitzondering een verbetering. Er is nu een vooraf democratisch vastgesteld document, veelal tot stand gekomen na uitvoerig publiek debat, waar alle partijen zich van bedienen. De burger moet het raadplegen alvorens een plan te laten maken, een architect moet het raadplegen alvorens te gaan ontwerpen, de welstandscommissie hanteert het bij de beoordeling en de bestuurder gebruikt het voor het formuleren van kwaliteitsbeleid. In geval van onduidelijkheid is helder wat het wettelijk vastgestelde uitgangspunt is. Het gaat dus vooral om *transparantie van bestuur*, maar dat betekent niet vanzelfsprekend dat het daarmee ook direct begrijpelijk of toegankelijk is voor de burger.¹

Doelgroepbepaling en communicatie met de diverse doel- en gebruikersgroepen

Bestuurders zijn het erover eens dat de welstandsnota alleen niet voldoende is om de kwaliteit van het ontwerp te bevorderen. Een voorlichtingsavond, een folder of een website worden in de praktijk als effectiever ervaren. Dat geldt zeker ook voor particulier opdrachtgeverschap. Veel gemeenten vinden persoonlijke aandacht en het aanstellen van een supervisor een goed middel om een burger goed te kunnen begeleiden. Soms is men zelfs van mening dat die twee instrumenten de welstandsnota in zijn geheel overbodig maken. Intensieve begeleiding is echter een tijdrovend proces en de resultaten zijn niet vanzelfsprekend beter. Vooral Almere is bezig met verregaande studies om particulier opdrachtgeverschap en de consequenties daarvan op ambtelijk niveau in kaart te brengen.

Gebiedsgerichte beschrijvingen en welstandscriteria: de ruggengraat van welstandsbeleid

Duidelijk gebleken is dat, in termen van beleid én ontwerp, de welstandscriteria en de gebiedsgerichte beschrijvingen de kern van welstandsbeleid vormen. Maar het blijft lastig om eenduidige conclusies te trekken over hoe abstracte begrippen, zoals ‘identiteit’, ‘inspiratie’, ‘interpretatie’,

---

¹ Zie ook: Ontwerpen met Welstand, deel 1

---

juridische waterdichtheid, ‘ambitie’ en ‘vernieuwing’ concreet kunnen worden geformuleerd in criteria. Wel is duidelijk dat het merendeel van de gemeenten ervan overtuigd is dat het mogelijk is. Dat komt vooral doordat veel gemeenten de nadruk in de nota leggen op de gebiedsgerichte beschrijvingen. Deze karakterisering van een gebied bieden de kaders waarbinnen het nieuwe ontwerp moet passen. De welstands-criteria zelf zijn vooral te begrijpen als randvoorwaarden. Systematisch onderzoek naar de relatie tussen formulering en praktijk kan hier misschien meer duidelijkheid over verschaffen. Vanzelfsprekend speelt ook de toepassing van de criteria door de welstandscommissie een belangrijke rol. Het maakt verschil of de criteria soepel of strikt worden gehanteerd, en zeker ook of er tussen de commissieleden onderling voldoende overeenstemming is over de interpretatie van de criteria.

Welstandsbeleid en de gemeentelijke gereedschapskist
Welstand is in de praktijk vooral gericht op de relatie tussen gebouw en omgeving. Het gaat niet zozeer om de kwaliteit van het gebouw op zichzelf, maar om de manier waarop een ontwerp reageert op zijn omgeving. Om ontwerpen van uitzonderlijke kwaliteit te stimuleren zijn in de meeste welstands-

nota's algemene criteria opgenomen, opdat een bijzonder ontwerp ook op andere dan gebiedsgerichte criteria kan worden beoordeeld. Daarnaast zijn er andere instrumenten waarmee de gemeente kan proberen de kwaliteit van het afzonderlijke gebouw te beïnvloeden.

Voor het buitengebied ligt de kwestie ingewikkelder. Hoewel tijdens het symposium 99% van de aanwezigen van mening was dat welstandscriteria een functie kunnen vervullen bij de regulering van het buitengebied, vinden veel gemeenten het in de praktijk moeilijk om greep te houden op de ontwikkelingen. Beleid op het gebied van economie, recreatie en ruimtelijke ordening op het niveau van het rijk, de provincie en de gemeente komt hier op uiterste complexe manier samen. Hier is nog een hoop te doen! Onder andere in Venray wordt gestudeerd om uit deze impasse te geraken door middel van een soort ‘rood-voor-groenregelingen’ en afstemming van beleid.

Reguleren en inspireren

De gemeente kan via welstandsbeleid voorkomen dat bouwwerken tot stand komen die niet voldoen aan minimale eisen. Verder worden de eisen vooral afgeleid uit de bestaande eigenschappen van de omgeving. Hierdoor ontstaat de

---

opvatting, dat welstandsbeleid een defensief instrument is met een conserverende invloed. De meeste gemeenten onderschrijven dat welstandsbeleid minimale kwaliteit kan afdwingen. Sommigen vinden zelfs expliciet dat welstandsbeleid niet over vernieuwing zou mogen gaan, dat uitsluitend handhaving aan de orde is. Toch proberen gemeenten om welstand, juist bij particulier opdrachtgeverschap, op een wervende en stimulerende manier in te zetten in het gemeentelijke architectuurbeleid, bijvoorbeeld in Bussum, Den Haag en Den Bosch. Men wil het instrument dan expliciet inzetten om architectonische en ruimtelijke kwaliteit te realiseren. De mogelijkheden ontstaan vooral in de marge van de formele welstandstoets. Als opdrachtgevers met de gemeente in gesprek gaan over hun bouwplan, kan dat voor de gemeente een ingang zijn om hen te stimuleren meer na te denken over de architectonische kwaliteit.

2 Het is ook mogelijk om af te zien van welstandstoetsing als beleidsinstrument. De gemeenten die een grotendeels welstandsvrij of geheel welstandloos beleid voeren, zijn hier tot op heden zeer tevreden over. In Maasbree heeft men een dorpsbouwmeester aangesteld voor de begeleiding van ontwikkelingsgebieden. In Jacobswoude geeft men aan dat vooral architecten de welstandscommissie missen vanwege de mogelijkheid tot collegiaal overleg. In Boekel wil men nog verder gaan en ook het gestandaardiseerd verstrekken van bouwvergunningen gaan invoeren.

PARTICULIERE OPDRACHTGEVERS

Doelgroepbepaling en communicatie met de diverse doel- en gebruikersgroepen

Hoewel de behoefte aan transparantie van bestuur voor de burger de aanleiding is voor de vernieuwingsoperatie van het welstandsbeleid, zijn de welstandsnota's meestal niet toegeschreven op de burger. Het taalgebruik is vaak ambtelijk en vakmatig. Zelden zijn er voorzieningen op maat (zoals zoeken op je eigen wijk of zelfs je eigen adres). Goede uitzonderingen hierop zijn de gemeenten Enschede en Apeldoorn. Veel gemeenten zijn van mening dat vooral de sneltoetscriteria (loketcriteria) voor de burger (met kleine uitbreidingsplannen) zijn bedoeld. Wanneer deze grootschaliger plannen heeft (nieuw huis), gaan gemeenten ervan uit dat de architect of het bouwbedrijf de welstandsnota wel zal lezen. Om de burger beter te bereiken, zou de welstandsnota toegankelijker of publieksvriendelijker moeten worden gemaakt.

Welstandsbeleid en de gemeentelijke gereedschapskist

Welstandsbeleid is niet het enige instrument waarmee een gemeente kan werken aan ruimtelijke kwaliteit.² Mogelijkheden zijn er ook via andere planvormen (het bestemmingsplan, het

---

beeldkwaliteitplan en, voor het buitengebied, het landschapsontwikkelingsplan) en via de inschakeling van supervisors en stadsbouwmeesters. Het bestemmingsplan blijft in dit verband het meest krachtige middel waarover de gemeente beschikt, maar het is weinig flexibel en niet erg stimulerend. Vooral intensieve begeleiding door de welstandscommissie zelf, een commissie die hiervoor speciaal in het leven is geroepen (vergelijk de Commissie Esthetiek in Vroondaal) of een extern bureau (zoals De Regie, BIEB) geven aan een particuliere opdrachtgever veel houvast. Mits voorzien van gedegen begeleiding biedt de welstandsnota voor particuliere opdrachtgevers meer houvast dan hinder.

Mensvriendelijke welstand

In het verlengde van het bovenstaande zou een verbetering in de communicatie tussen welstand en burger tot stand gebracht kunnen worden door niet alleen een plan te toetsen, maar ook door de dienstverlening meer op de schaal van de individuele burger af te stemmen. Dat kan betekenen dat een welstandscommissie niet alleen toetst, maar ook nadrukkelijker adviseert. De formulieren (meestal de standaardformulieren van het Ministerie van VROM) zouden wellicht eenvoudiger of meer gedifferentieerd kunnen worden aangeboden. Er is nu een-

maal een groot verschil tussen een professionele opdrachtgever en een burger die in zijn avonduren een bouwplan wil realiseren. De briefwisseling zou minder ambtelijk geformuleerd kunnen worden. Dat geldt niet alleen voor het voortraject, maar ook voor het uiteindelijke advies. Nu krijgen burgers in feite een afschrift van het advies van de commissie aan het college van B&W, dat meestal erg vakmatig en bestuurlijk is getoonzet en soms leidt tot onnodige misverstanden. In de gemeente Apeldoorn vertelt de commissie vooraf als de opdrachtgever aanwezig is tijdens de beoordeling wat zij in de brief zal vermelden en waarom. Mondeling hoeft men immers minder rekening te houden met de exacte formulering vanwege mogelijke juridische consequenties en jurisprudentie.

ONTWERPERS

Doelgroepbepaling en communicatie met de diverse doel- en gebruikersgroepen

Aannemers en kleine bouwbedrijven raadplegen in de regel de welstandsnota's nauwkeuriger dan architecten. Architecten geven aan dat in hun ontwerpproces niet zoveel verandert. Zij hielden altijd al rekening met de omgeving. Wel hebben ook zij nu een duidelijker kader voor het overleg met hun opdrachtgevers.

Richtlijnen versus ontwerpvrijheid

Gemeenten maken bij hun welstandstoets gebruik van het advies van externe deskundigen. Van oudsher spelen architecten hierbij een belangrijke rol. Daarom wordt welstand wel gezien als een ondersje van architecten. In sommige gevallen kan het zo lijken, maar een aanzienlijk deel van de bouwproductie komt tot stand zonder inschakeling van architecten. Bij 'Ontwerpen met Welstand' is echter gebleken dat de ruimte voor architecten ook binnen het nieuwe beleid groot blijft. Zowel in een behoudend geformuleerde nota, als in een welstandsnota die vernieuwing en ontwerpvrijheid ambieert.

³ In aanvulling op het project 'Ontwerpen met Welstand' is er daarom zeker ruimte voor een project 'Welstand zonder Architect'.

STELLINGEN OVER WELSTANDSBELEID ALGEMEEN**VOOR****TEGEN**

Alle welstandsnota's lijken op elkaar

35%

65%

Niets is zo gebonden aan lokale omstandigheden als een welstandsnota

99%

1%

In de praktijk levert welstandsbeleid geen betere plannen op dan geen welstandsbeleid

50%

50%

De welstandsnota komt voort uit de behoefte aan 'transparantie voor de burger', maar is vooral geschreven voor de architect

20%

80%

Particuliere opdrachtgevers spelen altijd op safe. Welstandsbeleid is voor hen overbodig.

10%

90%

STELLINGEN OVER WELSTANDSCRITERIA

VOOR

TEGEN

STELLINGEN OVER WELSTANDSCRITERIA	VOOR	TEGEN
Hoe ruimer de criteria, hoe beter ze werken (wethouder 't Hart, Goes)	45%	55%
Het begrip 'oogstrelend' is een goed hanteerbaar criterium bij de beoordeling van bouwplannen	1%	99%
Welstandscriteria geven particuliere opdrachtgevers meer houvast, dan dat ze erdoor beperkt worden	100%	-
Een supervisor en persoonlijke begeleiding zijn effectiever dan het formuleren van welstandscriteria	95%	5%
De schaal van de meeste welstandsnota's is te grof om de individuele bouwkavels goed in te passen in welstandscriteria (Frank Kramer, SEBA Almere)	5%	95%
Met een goede architect zijn welstandscriteria overbodig	65%	35%
Welstandscriteria kunnen weinig uitrichten in het buitengebied	5%	95%

VRAGEN	JA	NEE
Is het voldoende als welstandscriteria vooral functioneren als vangnet?	85%	15%
Kan identiteit worden geformuleerd in welstandscriteria?	95%	5%
Kunnen welstandscriteria concreet dienen als inspiratiebron?	50%	50%
Kunnen welstandscriteria zo worden geformuleerd dat zij aanzetten tot het opzoeken van de grenzen van de interpretatiemogelijkheid?	95%	5%
Moeten beoordelingscriteria juridisch sluitend zijn?	80%	20%
Kunnen criteria zo worden geformuleerd dat zij richting geven aan gemeentelijke ambities?	99%	1%

DEELNEMERSLIJST SYMPOSIUM ONTWERPEN MET WELSTAND, 9 JUNI 2005

De heer J. Abrahamse

De Architect

De heer G.J.C. Andriessen

Gemeente Nuenen

De heer T.J.M. Appelman

Gemeente Amstelveen, SOSB

De heer H.G. Baas

Landschapsbeheer Nederland

De heer D. Bakker

DaF Architecten

De heer R. van Basten

Gemeente Rijswijk

Mevrouw M. Beek

Beek & Kooiman Cultuurhistorie

De heer D. Bergvelt

Architectuur Lokaal

De heer F.J. Best

Gemeente Westervoort

De heer E. Blok

Gemeente Valkenburg

De heer P. Boekhorst

Gemeente Apeldoorn

De heer H. Boetes

Projectbureau Belvedere

De heer A.J. Bogers

Gemeente Woensdrecht

De heer M. Bogie

Gelders Genootschap

De heer D. Bolhuis

Gemeente Horst aan de Maas

De heer O. Boom

architect

De heer J. Boros

Gelders Genootschap

De heer A. Bosch

Gemeente Maasbree

De heer C. Braak

Federatie Welstand

De heer T. Brughuis

Gemeente Enschede

De heer P.R.J. de Bruijn

Gemeente Wijchen

De heer J.J. Bruintjes

Drents Plateau

De heer J. van Brummen

Gemeente Dongen

De heer H. Burgers

Gemeente Ede

De heer S.O. Burggraaff

BurggraaffBouw bv

Mevrouw J. van Campen

Welstandzorg Noord-Holland

De heer Ph.B.M. ten Cate

Federatie Welstand

De heer J.B. Cleven

Gemeente Kerkrade

De heer J. Commijs

Gemeente Texel

De heer C.M. Cornips

Dorp, Stad & Land

De heer P. van Deelem

Welstand en Monumenten Midden Nederland

De heer M. Demmers

Gemeente Zandvoort

Mevrouw J. van Diest

Gemeente Bussum

DEELNEMERSLIJST SYMPOSIUM ONTWERPEN MET WELSTAND, 9 JUNI 2005

Mevrouw M. van Diest
Welstandscommissie Bussum
De heer H. Doppenberg
Gemeente Ede
Mevrouw N.D.K. Eelman-van 't Veer
Gemeente Texel
De heer C.E. van Esch
Gelders Genootschap
De heer F.W. Fabriek
Gemeente Putten
Mevrouw M.P.J.A. Frankenmolen
Drents Plateau
De heer J.D. Frieling
Drents Plateau
De heer P. Glim
Gemeente Anna Paulowna
De heer M.P.H. Gofers
Gemeente Geldrop-Mierlo
De heer A.J. Gouka
Gemeente Bussum
De heer R. Hackert
Gemeente Zaltbommel

De heer E.F. van Halsema
Gemeente Zaltbommel
De heer G.J. Hardsmeets
Gemeente Heemstede
De heer M. van Heck
Ministerie VROM/RBM
De heer M. Hendriks
Rom Magazine
De heer M. van Hes
Gemeente Zandvoort
De heer H.A.J.G. van den Heuvel
NBI
De heer W.E. Hienkens
Gemeente Rijswijk
Mevrouw J. Hoefmans
Gemeente Zandvoort
Mevrouw M. Hoogeveen
Gemeente Alpen aan den Rijn
Mevrouw C.M. Jansen
Architectuur Lokaal
De heer J.H. Jenniskens
Gemeente Horst aan de Maas

Mevrouw K. Heijne
CASLa
De heer M.A. Klawer
Drents Plateau
Mevrouw I.S. van 't Klooster
Architectuur Lokaal
De heer J. van Klooster
Architectenbureau van Klooster
Mevrouw M. Knibbe
Gemeente Almere
De heer C.M. de Kovel
Dorp, Stad & Land
De heer F.P.W.A. Kramer
Gemeente Almere, DSO
De heer K. de Kruijf
Gemeente Leusden
Mevrouw C. Kuipers
Fractie Almere D66
De heer J. van Laarhoven *Welstand en Monumenten Midden Nederland*
De heer R. Lancee
Lancee Architecten

DEELNEMERSLIJST SYMPOSIUM ONTWERPEN MET WELSTAND, 9 JUNI 2005

De heer A. Langenberg
Gemeente Eindhoven
Mevrouw I. Langenhoff
Welstandszorg Noord-Holland
De heer H.J. Laumanns
Customized Housing Consultancy
De heer A.J. Le Loux
Gemeente Enschede
De heer J. Leurs
Gemeente Grave
De heer P.T.M. van Loosbroek
Loosbroek Architecten bv
Mevrouw L.D.N. van der Male
Gemeente Den Haag, dso
De heer A.E.F. van Maastricht
Gemeente Heerlen
Mevrouw M. Matser
Gemeente Almere, DSO
Mevrouw V. Meijer
Gemeente Bussum
De heer T. Metz
Gemeente Sneek

Mevrouw A. Nannen
Federatie Welstand
De heer H. van Nes
Gem.H'sum, cie. welstand en monumenten
De heer J. Oosterbaan Martinius
Architectuur Lokaal
De heer F. Peeters
Gemeente Maasbree
Mevrouw J. van der Poel
Architectuur Lokaal
De heer H. Postuma
Gemeente Zaanstad
De heer L. Reijmer
Gelders Genootschap
De heer J.H. van Rijn
BNA
De heer W.A. Rikken
Gemeente Tiel
Mevrouw S. Ros
Gemeente Zandvoort
De heer J. Ros
Gemeente Bussum

De heer L.J. Rube
Gemeente Haarlem
De heer W. Ruiters
Stedenbouw
Mevrouw R. Schellevis
Vereniging Eigen Huis
De heer G.B. Schoenmakers
Welstandscommissie Schiedam
De heer F.A.J. Schraa
Gemeente Woerden
De heer A.P.M. Schrijvers
Gemeente Tiel
De heer A. Schut
Gemeente Utrecht, DSO
De heer H. Schuurman
Gemeente Nijkerk
De heer W. R. Sluiter
Gemeente Leeuwarden
De heer W. Smits
Gemeente Utrecht, DSO
De heer P. Stevens
Gemeente Venlo

DEELNEMERSLIJST SYMPOSIUM ONTWERPEN MET WELSTAND, 9 JUNI 2005

De heer D. van Strien
Gemeente Zwijndrecht
De heer M.F. Terpelle
Gemeente Wierden
De heer J.M.T. Teunissen
Gemeente Venray
De heer M. Treurniet
Gemeente Leeuwarden
De heer J. Tulner
Gemeente Lelystad,
Mevrouw M. Vanhommerig
Gemeente Goes
Mevrouw E. Verschoor
Gemeente Zwijndrecht
De heer R. Verver
Gemeente Alkmaar
De heer E. Vinken
Gemeente Moerdijk
De heer P.W.J. Vlaar
Gemeente Alkmaar, afdeling Bouwen
De heer M. Van de Voort
Gemeente Venray

De heer H. Vos
SEV
De heer G. Vriens
Gemeente Waalwijk
De heer J. de Vries *Hûs en Hiem wel-*
standsadvisering. en monumentenzorg
De heer J. Vroom
Gemeente Gouda
Mevrouw M.C.M. Waanders *Gemeen-*
te Leeuwarden
De heer B. Wauben
Gemeente Maasbree
De heer. P. van Wesemael
De Architecten Cie.
De heer M. van der Wiel
Gemeente Utrecht
Mevrouw S. Willemsen
Leefbaar Utrecht
De heer H. Wisse
Gemeente Den Haag, dso
De heer E. Wolswinkel
Gemeente Bussum

De heer P.G.J. Zelissen
Gemeente Grave
De heer N. Zimmermann
Gemeente Bussum
De heer F. Zuylen
Welstandszorg Noord Brabant
De heer H. Zomerdijk
Gemeente Duiven

DEELNEMERS AAN HET SYMPOSIUM IN DEBAT TIJDENS DE PAUZE

COLOFON

TEKST

Architectuur Lokaal

FOTO'S

Architectuur Lokaal

en diverse particuliere opdrachtgevers

p. 19, Fam. Smid

p. 21, Fam. Blom

p. 23, Fam. Bakker

ONTWERP

joseph plateau, Amsterdam

DRUK

SSP, Amsterdam

UITGAVE

Architectuur Lokaal, Amsterdam, 2005

MET DANK AAN

De particuliere opdrachtgevers

en Terry van der Heide

BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Hans van Brummen (*voorzitter en burgemeester van Dongen*)

Pieter van Wesemael (*Architecten Cie. en bestuurslid STAWON*)

Pieter Clerx (*beleidsmedewerker bij Bouwend Nederland*)

Hans Laumanns (*deskundige particulier opdrachtgeverschap*)

Flip ten Cate (*Federatie Welstand*)

José van Campen (*Stichting Welstandszorg Noord-Holland*)

Marijke Beek (*Beek & Kooiman Cultuurhistorie*)

Het project werd uitgevoerd in het kader van het ICEB (Ministerie van VROM). Het project is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van de Federatie Welstand.

---

*‘Niet iedere opgave kan vernieuwend zijn.
Dat is ook niet het doel van de meeste aanvragers.’
(J. van Laarhoven, Welstand en Monumenten Midden Nederland)*

*‘Zelf heb ik, steeds maar weer in de tekst een ontsnappingsclausule
opgenomen die moet aangeven dat criteria niet altijd heilig zijn en dat
in bepaalde gevallen van de criteria kan worden afgeweken.’*

(Ton Langenberg, gemeente Eindhoven)

ARCHITECTUUR LOKAAL

ONTWERPEN
MET WELSTAND

VERSLAG VAN HET
SYMPOSIUM

CONCLUSIES EN
AANBEVELINGEN
